

ԲԵՒԵՌՈՒՅԻՆ ՏԻՐԱՀԱՆԴԵՍԻ

վեկա նաւէն ետքը, ժամեկդ։ Այսօրուան օրս միշտ գիտութիւնն է որ այդ իրական կենաց տխուր թատերացնիւթ կը պատրաստէ, որոնք այսպէս կենդանի կերպով զորոյր քաղաքականացեալ աշխարհը յինքնանս կը ձգեն։ Ատեն մը յանդուգն վիպասանից երևակայութիւնն Ռոպսոնսոնի զարմանալի ճանապարհորդութիւնքը կը ստեղծէր։ Հասարակաց հետաքրքրութիւնը պարարելու համար. այսօր հնարելն աւելորդ քիչնաւ այս մասին մէջ ալ կը տեսնուի ձյմարտականութիւնն — ճյմարտականութիւն մը լի մեծութեամբ, շահիւր, ահաւորութեամբ։ Խիզախ նաւորդք և աներկիւղ գիտնականք կ'աշխատին հասնելու — նորանշան պատահարաց, ծանրանցի վտանգաց մէջնէ — գիտութեան հեռուոր գաղափարականային, որ այսօր կը ծածկուի Բեկեռլին անմատչելի սառնարանաց ետեւ։ Յետ Նորտենսփիլդի, Տը Լոն, Ահա այս նոր թատերաց դիւցազունքը։

Եւ ժամեկիսն յիրաւի եղբրերգութիւն մ'եղաւ։ Դեռ տակաւին անոր ամբողջ յօրինուածը չեմք տեսներ և ոչ յարակից դէպքերը զանազանել։ Արջային Ուիկիանու մառախուղն զաննք 'ի մէջ կը ծածկէ. բոլոց սակայն անծանօթին խառնաշփոթ կէս միութեան մէջ այն հակայական ողբերգութիւնն, որէն մէկը կը տեսնենք՝ որ զճանաչողը կը դողացնեն։ Նաւ մ'աստանաբական երեք տարի սառից մէջ, յետոյ 'ի սոցանէ վաղձախեալ. նաւաստիք՝ ազատելով երեք նաւակաց մէջ կը թափառին յանապատ միայնութիւնս, հարեալ 'ի հողմոց, 'ի ցրտոյ, 'ի քաղցոյ, թողլով անմերձ սառից կոտորոց վրայ մեռած ընկերաց անթաղ մարմինքը... Յետոյ, ցամաքն հասնելով — ծովերէն աւելի ամայն ցամաք մը — ուրիշ կռիւներու գէմ կենալ, ուրիշ ընկերակիցներ կոր

սընցընել, վերջապէս ազատիլ, նուազեալ թուով և ուժով, անցեալ ապառուժ բաղդով մոլորներին լցուած, զոր մարդկային գրիչ հաւասարապէս չի կրնար նկարել։

Ի Ս. Ֆրանչիսկոյէ 8 յուլիս 1879 հիւսիսային խուզարկութեան ճանապարհորդութեան մը համար մեկնեցաւ Ժամեկդ։ Այն աղնուական կնոջ անունը չխաբէ զձեզ, մանաւանդ թէ տիկնոջ՝ սովորելոյ բամբակալից սրահակաց կակուղ գորգերու։ Այն շողալ լատափայտն արդէն բեկեռային սառերը տեսած էր։ Կրէնլանտիոյ ծովուց մէջ վրտանդալից ճանապարհորդութենէ մը դարձեր էր 1878ին, և կը կոչուէր Բաւտուրա։ Երկրագնդիս ամենէն մեծաշաղթ օրադրին, Նիու Եօրք Հերլոյտ, տէրը գնեց զայն, նորէն մկրտեց, իր կողմէն ուրիշ ուղեորութիւն մը պատրաստեց, որ նպատակ դրաւ փնտռելու միանգամ ևս Բեկեռլին ճամբան — այն ճամբան որուն վրայ գիտութիւնը հարիւր տարուէն 'ի վեր իրեն ամենէն կտրիճ ախայնեցի գիտելուքը կը ցանէ։ Ժամեկդ ունեցաւ սպաններ և նաւաստիք համեմատք լուծելու ծանր առաջարկութիւն։ Անոր կը հրամայէր ամերիկեան նաւական զօրութեան տեղակալ Գեորգ Տը Լոն, ծնեալ 'ի Նոր Եօրք 'ի 1844, մարդ մը՝ բոլոր իրեն հասակին կորովութեանը մէջ, Տը Լոն արդէն թռչողոց իր անունը իրմէ խուզարկուած բեկեռային երկիրներուն այլ և այլ տեղեաց վրայ, մանաւորապէս կրէնլանտիոյ, Գալլայանդուգն նաւալիւղ և առաջին կարգի գիտնական, Հանդիպեցաւ 'ի Եօրհամա 1879ին ուրիշ բեկեռային նաւավարի մը, Հովվարտ տանի մարդացւոյն, ընկեր Նորտենսփիլդի վեկայի ճանապարհորդութեան մէջ և իրեն ըսաւ, — «Կամ պիտի երթամ 'ի Բեկեռլին կամ զքեզ ալ բնաւ պիտի չտես»

նեմ» : Աղիտաւոր երկսայրաբանութիւնըն ուրեմն պիտի ստուգուէր :

Յաւնէղի միւս սպայքն էին՝ երկրորդ հրամանատարն Կարլոս Զիւս տեղակալ, սպայն ճոն Ռիլսըն—Տէնընհոլթը, երկուքն ալ բեռնային փորձնաւարկութեան կարգին Գեորգ Մէլլիլ : Ճեմս Մարքիսն Մարշալ Ամպլէր՝ նաւուն բժիշկն, Հերոնիմոս Գոլլիմս, իռլանտացի մը, թղթակից Հերլլտի, և այն օրագրին հռչակաւոր մէտէորական Գործատան կանգնող : Վարժապետն Ռայնլոտոյ Նիզգումպ, աստեղագէտ և բնագէտ : և արջային զեկավար նաւապետն Գոշիէյմս Տիւնպար : Բաց ՚ի սոցանէ, կային 20 նաւաստիք և երկու Ձինացիք :

Ուրեմն արիասիրտքն խարխիւ վերուցին ՚ի Սան Ֆրանչիսկոյէ 8 յուլիս 1879 : Որոշեալ ճամբան Պէհրինկայ նեղուցինն էր և Բեռնէն անդին — այսինքն անժանօթին : Յաւնէղ հասաւ՝ զԱսիա Ամերիկայէ բաժնող նեղուցին՝ յաջորդ օգոստոսի մէջ, և 26 ին Ս. Լաւրենտիոսի (Սիպերիա) ծոցէն կը գրէր գէպ ՚ի Ռանկելի ցամաքը մեկնելու պատրաստուիլ :

Յիրաւի մեկնեցաւ, և նաւապետն Տը Լոն ՚ի սեպտեմբեր 26 կ'իմացնէր Սերմ—Քամէ գլուխը անցնիլը — այն սիպերիական երկրին հիւսիսային ծայրն — և բարեւ մը կը զրկեր իր հայրենեաց : Անկէ ետքը — այսինքն քսանեութեամիս կայ — ալ չտեսնուեցաւ Յաւնէղ :

Անցաւ 1880 տարին : Լոն՝ Ռանկէլ երկիրը պիտի ձմերէր, այսինքն զեռայն խորհրդաւոր կզգին, զոր Բէզըրման կը կարծէ բեռնային մեծ ցամաքի մը ծայր, և ընդհանրական Պերրի կը հաւտատէ որ անշուշտ կզգեակ մ'ըլլայ : Բայց ՚ի յունիսի 1880 Յաւնէղին վրայ բան մը չլուեցաւ : Չմեռն դարձաւ : Կը համարձակէին նաւարկութեան հետգնտէ երկու տարի ձմերել կամաւ այն ամառի երկիրներուն մէջ : Ի սկիզբն 1881ի հասարակաց մտածութիւնք փոխեցան միտմիտութիւն : Պէտք էր թշուառ խուզարկուաց օգնութեան հասնիլ և զանոնք փրկել, թէ որ ժամանակ կար : ՅԱՄԱ-

րիկա այս բաներս այնպիսի արագութեամբ կ'ընեն որ ստուգիւ վայելուչ է այնպիսի մեծ ժողովրդեան : Միացեալ Նահանգաց վարչութիւնն չթողուց որ լրագիրք զինքը մշին իր պարտքը ընելու : Կազմեց բեռնային լրտեսող նաւ մը, Գորվիկն անուամբ, և երկրորդ տարին ուրիշ նաւ մը, Ռիլլէմ Ռոձձըրս անուն, որոնք անցած տարի երկար ժամանակ հետախուզեցին բոլոր սիպերիական ծովափունքը, կորուսեալ ընկերաց վիճակին վրայ դժբաղդաբար ժխտողական լուրեր զրկելով :

Անցաւ նաւ 1881ին ամառն : Արդէն յեւրոպա և յԱմերիկա ընդհանուր միտք զՅաւնէղ կորսուած կը համարէին : Արդէն պիտանակնք կը վիճաբանէին թէ ինչպէս կորսուեր է : Արդէն երեւակայութիւնն մարդկային այնքան կենաց անգութ մահերը կը նկարագրէր, երբոր հեռագրական թելն յանկարծ կը տարածէ բարեբաղդ լուրը : Գտնուեցան Յաւնէղի նաւաստիք :

Ահաւասիկ յեւրոպա հասած առաջին հեռագիրն : Իկնագիէֆ զօրավարին ուղղուած է, ՚ի Պետրպուրկ, նախագահ խորհրդականաց, և զրկուած է եաքուղտի (Սիպերիա) վարչէն :

Եաքուղտ, 19 դեկտ. 6, 53 Ն. Միշ.

Եաքուղտի վարիչը կը գրէ ինծի ՚ի 14 սեպտեմբերի, թէ՛ Պարպայ գլխոյ եւրեք տեղացիք տեսան, Պիքօֆ գլխէն դէպ ՚ի հիւսիս 140 վերադ հեռու, լայն մակոյկ մը, յորում կային Յաւնէղ նաւէն մնացած մետասան անձինք : Շատ ներութիւն կրեր էին : Գաւառապետին փոխանորդին փութով յանձնուեցաւ բժիշկով մը և զեղերով երթալու յօդնութիւն յեաքուսգաք և ալէկոծեալ նաւաստիքը փնտռելու : Կարեւոր ծախուց համար հինգհարիւր ռուպլի տրուեցաւ իրեն :

Մէլլիլ երկրաչափը նոյնօրինակ երեք հեռագիր զրկեց, ուղևորութեան պատահարքը պատմեց : Բաւա որ Յաւնէղ բռնուեցաւ սառից մէջ 23 յունիս 1881

'ի 770 հիւս. լայ. և 1570 արեւել. երկ. նաւաստիք ազատեցան երկու մակու. կով: Լենայի գետաբերանէն յիսուն մղոն հեռու զիրար ալքէ կորսնցուցինք ուժգին մրկի մը և թանձրահոծ միգի մը ժամանակ: Մէլմիլ երկրաչափէն ուղղեալ մակոյիլ թիւ 3, 'ի 26 սեպտեմբ. րի հասաւ Լենայի տեղաւային ամենէն արեւելեան բազուկը, այլ սառերն նորէն զինքը բանտարկեցին: Հասաւ նաև 'ի Պոյունէնկա թիւ 1 նաւակն երկունաւաստիներով, որոնք էին Նինտերմուն և Նորաս: Իրենք պատմեցին որ Տը Լսն նաւապետն, Սմայէր և ուրիշ նաւա. կոծելոց գրեթէ երկուտասան անձինք՝ Լենայի հարաւային գետաբերանը ցա. մաք ելան, ուր ներկայումս ամենածանր նեղութեան մէջ կը գտնուին, ոմանք սառած սրունքներով:

Փութով մարդիկ զրկուեցան 'ի Պո. լունէնկա՝ 'ի վտանգի կենաց եղած թը. շուառացեալքը փնտռելու համար: Բը. նաւ լուր չկայ թիւ 2 մակուկին վրայ:

ԲԵՏԱԲԵՆԲՈՑ ՆԱՆԱԳԱՆ.

Ահա ինչ որ ցարդ այդ ուղևորու. թեան վիճակին վրայ կը գիտցուի: Թէ՛ Պետրպուրիի վարչութենէն և թէ՛ ամե. րիկեան վարչութենէն ճիշդ հրամանք և հրահանգը զրկուեցան՝ ամենայն կեր. պով և փութանակի նաւակոծելոց օգ. նութի հասնելու. — այլ ահագին հեռա. ւորութիւնն, 4000 մղոն վերջին հեռա.

զրական կայենէն — այս բանիս վերա. բերեալ լուրերը շատ կը դանդաղեցը. նեն:

Ուրեմն Ժաւէնդի մակոյկներէն եր. կուքն ազատեր են, — գէթ կը յուսա. ցուի: Դաւով երրորդին, որուն կը հրա. մայէր տեղեկալն Տունպար 6 մարդով, վրան բան մը չի գիտցուիր: Մի հաւա. տաք ամենայն կարծեցեալ ծանօթու. թեանց՝ որ կը կարդացուին քանի մը լրագրոց մէջ: Այսպէս, զոր օրինակ, ձայն ելեր էր թէ Ուիլլէմ Ռոձձըրս, անցած սեպտեմբերին ասիական ծով. ավունքը խուզարկելով, ամերիկեան պալենայի նաւու մը հանդիպեր էր, որ պատմեց թէ Հերալտ կղզւոյ ծովուց մէջ տեսած էր քանի մը դիակով նա. ւակ մը, և զանազան առարկաներ, յորս արծաթեայ դրգալներ՝ վրանին Ժաւէնդ անունը գրոյմած: Բայց երբոր աղբիւրը քննեցին, չգտնուեցաւ թէ ոսկից ելեր էր ձայն: Ոչ ուսու վար. չութիւնը, ոչ Անուդին Սիպերիոյ վա. րին, և ոչ ամերիկեան վարչութիւնը այն Ուիլլէմ Ռոձձըրսի կարծեցեալ հա. զորդակցութեան վրայ բան մը գիտէին:

Կը սպասենք ուրեմն ուրիշ լրոց: Շատ պիտի չուշանան, վասն զի կայ մարդ՝ որ անհամբեր կը սպասէ: Եւ է Պենէդ, Հարոլտի բաղդաւոր տէրն, որ արդէն մեկնեցաւ 'ի Պետրպուրի՝ որպէս զի անկէ հիւսիսային դժբաղդ և քաջա. սիրտ խուզարկուաց փրկութեան աչ. խատութիւնը ճարէ: